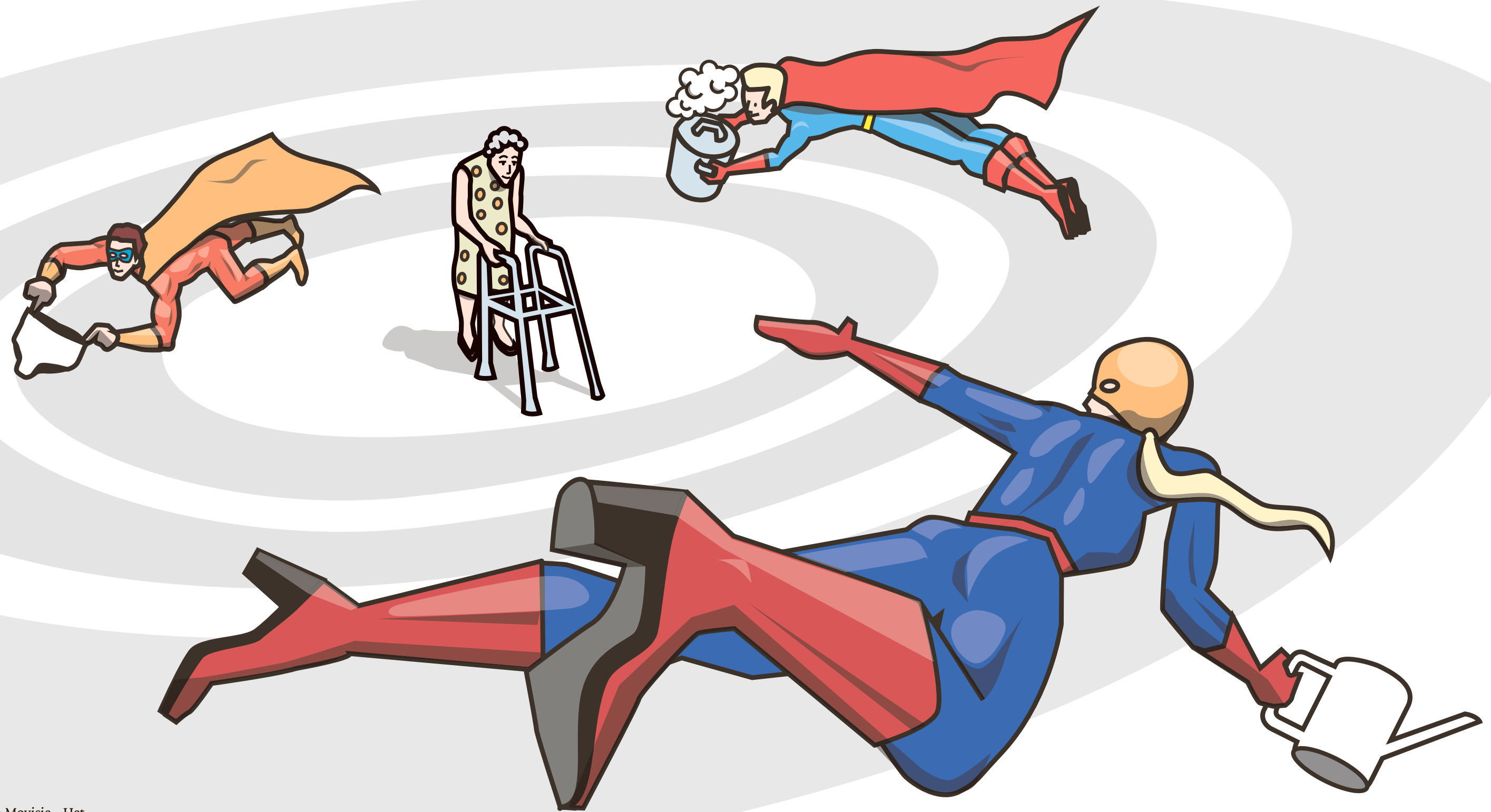

Voor elkaar zorgen doe je zo

De zorg is te duur, dus moeten burgers zelf aan de bak. Maar hoe krijg je mensen zover dat ze beter voor zichzelf en anderen zorgen?

door Wilma de Cort
illustratie Mark Reijntjes

Elke ochtend gaat de 69-jarige Rieks Siebring op bezoek bij zijn vriendin (72) in woonzorgcentrum De Regenboog in Dronten. De rest van de dag volgt hij thuis op zijn laptop of er in de Regenboog nog iets bijzonders is gebeurd. Siebring doet mee aan Familienet. Dit is een manier om familie zover te krijgen dat ze vaker de handen uit de mouwen steken in het verzorgingshuis waar hun naaste woont. Enthousiast klappt Siebring zijn laptop open. Hij ziet op Familienet berichtjes staan van personeel van het woonzorgcentrum. Mededelingen als 'we hebben paastukjes gemaakt' krijgen alle families die op Familienet zijn aangesloten. „Kijk,“ wijst hij, „dat was met kerst.“ Personeel plaatste op de Facebook-achtige pagina een foto van een kerstdis met de bewoners. „En daar, toen was er een jong geitje op de afdeling.“ Zijn vriendin houdt het dier behoedzaam op haar schoot. „De tandpasta is op, en dergelijke berichten van het personeel krijgt Siebring ook. Of hij noteert zelf in een agenda dat zijn vriendin naar de oogarts moet. Omdat hij

ook andere familieleden kan uitnodigen op Familienet, is iedereen die ertoe doet over het wel een wee van zijn vriendin geïnformeerd.

De familieberichtendienst werkt bindend. Sinds Familienet zien ze in De Regenboog vaker kleinzoons die bij een evenement komen meehelpen pannenkoeken bakken of familieleden die met de koffie rondgaan. Vroeger leverden oproepjes voor hulp veel minder respons op. Het is precies de hulp die verzorgingshuizen in de toekomst van familie verlangen, maar niet verplicht kunnen stellen. Het is de participatiesamenleving in miniatuur, al gebruikt Siebring zulke woorden nooit. „Mooi toch?“, glundert hij alleen maar.

Gemeenten, instellingen en burgers kauen allemaal op 'de participatiemaatschappij'. Nederlanders moeten zo lang mogelijk voor zichzelf zorgen of hun familie, vrienden, kennissen en burens inschakelen omdat de zorg te duur is geworden. Maar hoe krijg je dat netwerk zover dat ze willen helpen?

Burgerschap komt net als andere mooie dingen niet via onbevelekte ontvangenis tot stand, maar via bloed, zweet en tranen, zei socioloog Evelien Tonkens bij haar afscheid als bijzonder hoogleraar actief burgerschap. „De meeste buurtgenoten gaan niet spontaan voor elkaar zorgen en elkaar helpen als de overheid zich terugtrekt.“ Kennisinstituut Movisie heeft voor zorgprofessionals tientallen methodes op een rij gezet om familie, vrienden of burens in de benen te krijgen. Het begint met: hen in kaart brengen. Dit gaat bijvoorbeeld zo:

opa komt in een zorginstelling en een verzorgende begint een praatje over wie hij graag mag of wie belangrijk voor hem zijn. Ze legt alles op papier vast in een zogenaamd 'ecogram', een tekening met verschillende jaarringen om opa heen. In de eerste ring staan de intimi. Dit zijn de mensen die opa opsomt als ze bijvoorbeeld vraagt: 'Aan wie vertelt u het als u iets leukts of naars heeft meegemaakt?' In de buitenste ring staan de vage kennissen. Iedereen in het ecogram is inzetbaar,

zegt Wilco Kruijswijk van Movisie. „Het beroep dat op de partner of kinderen wordt gedaan, is van een andere aard dan het beroep op burens of kennissen. Maar ze hebben allemaal een rol. Intieme zaken, zoals persoonlijke verzorging, zal de partner doen. Voor emotionele steun is een vriend geschikt. De burens kunnen even iets ophalen in de apotheek. Wat de een niet kan, kan de ander. Maar dat hele idee van burens die je billen moeten wassen, is een non-issue. Dat gaat natuurlijk niet gebeuren.“

Anderen methodes brengen het netwerk in een straat, wijk of buurt in beeld. Door dergelijke afbeeldingen op te slaan in een computer, ziet iedere collega in een oogopslag de 'mantel', het netwerk, rond een cliënt. Zo'n vijftien gemeenten gebruiken een andere methode. Zij proberen vooral de 'eigen kracht' van een burger naar boven te halen. Dit doen ze met de 'Geluksroute', bedoeld voor mensen die erg teruggetrokken leven.

Het idee voor de Geluksroute werd geboren in het hoofd van een ambtenaar van de gemeente Almelo. „Hij redeneerde: normaal organiseren we voor geïsoleerde men-

sen een bingo en klaar is Kees.“ De ambtenaar gooide het over een andere boeg en ging na wat ze zelf graag wilden met hun leven, wat hun passie was. Vervolgens kregen ze een bedrag, bijvoorbeeld voor een cursus fotografie, vertelt Aad Francissen van Arcon, een advies- en onderzoeksorganisatie die gemeenten met de Geluksroute helpt.

„Je kunt iemands probleem of klacht helemaal gaan uitdiepen – zo van: hoe lang heeft u dit en hoe ernstig is het – maar dat heeft meestal niet zo veel zin“, meent Francissen. „Wat je aandacht geeft, dat groeit. Wij proberen juist het welbevinden van mensen te vergroten.“ Werkt het? In die zin dat het zorgkosten scheelt? Francissen denkt van wel. Gelukkige mensen voelen zich beter en hebben minder zorg nodig, stelt hij. Maar of hij daarin écht gelijk heeft, moet nog uit wetenschappelijk onderzoek van de Universiteit Twente blijken.

Een pilotstudie lijkt veelbelovend. „Ook al behielden de mensen dezelfde klachten of waren ze zelfs toegenomen, hun zorgconsumptie daalde dankzij de Geluksroute met 23 procent.“

De geluksmethode vereist dat hulpverleners zich anders gaan opstellen, meent hij. „Nu praten ze vooral over iemands klachten die, als ze chronisch zijn, niet over zullen gaan. De activiteitenbegeleider, de therapeut, de verzorgende; allemaal hebben ze het over wat niet goed gaat. Maar

weten ze ook wat voor mens, met welke passies, achter die klachten schuilgaat of wie er allemaal in zijn netwerk zitten of voor wie hij graag van betekenis zou zijn? Dan kun je geluksgericht werken. Al past iemand maar een paar uur op het hondje van de buurvrouw; dit kan hem al het gevoel geven dat hij voor een ander betekenis heeft. Zo kun je een mens helpen floren.“

Laatst vroeg fractieleider Arie Slob van de ChristenUnie zich hardop af wat het kabinet toch bedoelt met de 'participatiesamenleving'. Kreten als dat we moeten meedoen

en dat we elkaar moeten helpen, vond Slob te vaag. „Als je dit niet goed definieert, ben je een huis aan het verbouwen zonder bouwtekeningen“, vindt hij.

Het antwoord van premier Rutte was 'een vodje', meent Mark Molenaar van de Nederlandse Organisatie Vrijwilligerswerk. „Het was vaag. Hij liet niet zien dat hij een idee heeft wat de participatiesamenleving inhoudt.“

Rutte schreef: „Er bestaat geen handboek hoe dit te regelen. Laat staan dat de overheid het van bovenaf kan opleggen.“

Dus Molenaar concludeert: „Het kabinet wil geld besparen door burgers meer zelf te laten doen, maar heeft geen idee hoe dit voor elkaar te krijgen.“ Toch worden burgers dikwijls pas actief als de overheid hen daar nadrukkelijk toe uitnodigt, stelt socioloog Tonkens. En dan nog komt actief burgerschap vaak op dezelfde mensen neer. Tonkens: „Burgerschap is vooral een zaak van hoger opgeleide stedelingen en van inwoners van hechte, kleine dorpen.“ Maar met extra moeite zijn migranten, lager opgeleiden of jongeren er volgens haar wel voor te porren. Molenaar vraagt zich af hoeveel rek er nog bij de burger zit. Ons land telt 3,5 miljoen

mantelzorgers van wie er een paar honderduizend overbelast zijn.

Molenaar: „De participatiegraad is al zo hoog. 50 procent van de Nederlanders doet nu al vrijwilligerswerk. Daarmee scoren we het hoogste in Europa. In Zuid-Europa duikt dat getal naar 20 procent en in Oost-Europa heb je landen die op 12 procent zitten. Je kunt je dus afvragen of je de participatie in Nederland nóg hoger krijgt. Je mag het proberen en ondersteunen, maar dat kost ook geld.“

De oriëntatie op de burger is niet nieuw. Al sinds de jaren zeventig klinkt, vooral in welzijnsland, de roep om de burger 'er meer bij te betrekken'. Maar in 2011 constateerde de Raad voor Maatschappelijke Ontwikkeling nog dat dit niet erg opschiet. Kruijswijk van Movisie: „Het sociaal netwerk mobiliseren, is niet iets van gisteren. Alleen lijkt het nu urgenter en gaat het gepaard met een enorme omwenteling in de zorg.“

Maar wat nu als mensen geen netwerk hebben of dit per se niet willen aanspreken? Kruijswijk: „Daar zit een spanning. Mensen hechten aan hun autonomie en willen een ander niet tot last zijn.“ Als iemand in je directe omgeving iets overkomt, willen veel mensen wel helpen, zegt Kruijswijk. „Maar het is iets anders als de overheid zegt: 'je moet dit gaan doen'.“ Socioloog Tonkens denkt dat burgerschap als een ambacht moet worden benaderd. „Het geduldige maar volhardend bewerken van weerbarstig materiaal.“

“Dat burens je billen moeten wassen, is een non-issue. Dat gaat natuurlijk niet gebeuren

Wilco Kruijswijk, Movisie

“De meeste buurtgenoten gaan niet spontaan voor elkaar zorgen

Evelien Tolken, bijzonder hoogleraar actief burgerschap

“50 procent van de Nederlanders doet nu al vrijwilligerswerk

Mark Molenaar, Nederlandse Organisatie Vrijwilligerswerk